

Datum van inontvangstneming : 10/01/2017

Zaak C-619/16

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

29 november 2016

Verwijzende rechter:

Oberverwaltungsgericht Berlin-Brandenburg (Duitsland)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

14 september 2016

Verzoekende partij:

████████████████████

Verwerende partij:

Land Berlin

...

Voorwerp van het hoofdgeding

Na beëindiging van het dienstverband bestaand recht op een financiële vergoeding wegens het niet opnemen van de minimale jaarlijkse vakantie

Voorwerp en rechtsgrondslag van de prejudiciële verwijzing

Uitlegging van het Unierecht, artikel 267 VWEU

Prejudiciële vragen

„1. Dient artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88/EG aldus te worden uitgelegd dat het zich verzet tegen nationale bepalingen of gebruiken op grond waarvan een werknemer bij de beëindiging van zijn dienstverband geen recht heeft op een financiële compensatie indien hij niet heeft verzocht om toekenning van de jaarlijkse vakantie met behoud van loon, hoewel hij daartoe de mogelijkheid had?

2. Dient artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88/EG aldus te worden uitgelegd dat het zich verzet tegen nationale bepalingen of gebruiken op grond waarvan een werknemer bij de beëindiging van zijn dienstverband enkel recht heeft op een financiële compensatie wanneer hij om redenen buiten zijn wil niet in staat was zijn recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon uit te oefenen vóór het einde van dit dienstverband?”

Aangevoerde bepalingen van Unierecht

Richtlijn 2003/88/EG van het Europees Parlement en de Raad van 4 november 2003 betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd, in het bijzonder de artikelen 1 en 7

Richtlijn 89/391/EEG van de Raad van 12 juni 1989 betreffende de tenuitvoerlegging van maatregelen ter bevordering van de verbetering van de veiligheid en de gezondheid van de werknemers op het werk, in het bijzonder artikel 2

Aangevoerde bepalingen van nationaal recht

Verordnung über den Erholungsurlaub der Beamten und Richter (besluit betreffende de jaarlijkse vakantie van ambtenaren en rechters; hierna: „EUrlVO”) van 26 april 1988, in het bijzonder § 9

Korte weergave van de feiten en van de procedure

- 1 Verzoeker heeft van 13 mei 2008 tot en met 28 mei 2010 bij verweerder als juridisch stagiair krachtens een publiekrechtelijke opleidingsovereenkomst zijn voorbereidende juridische stage vervuld. Op 28 mei 2010 heeft hij met succes het mondelinge gedeelte van het tweede staatsexamen¹ afgelegd. Op diezelfde dag is verzoekers voorbereidende juridische stage afgelopen en is de publiekrechtelijke leerbaanovereenkomst met verweerder geëindigd.
- 2 Van 1 januari 2010 tot aan de beëindiging van zijn leerbaanovereenkomst heeft verzoeker ervoor gekozen geen jaarlijkse vakantie op te nemen.
- 3 Op 18 december 2010 heeft verzoeker verzocht hem een financiële compensatie voor de niet opgenomen jaarlijkse vakantie toe te kennen. Dit verzoek is afgewezen op grond van de overweging dat er krachtens het recht van de deelstaat Berlijn geen recht op een financiële compensatie bestaat, en dat verzoeker

¹ Noot van de vertaler: het Zweite Staatsexamen (tweede staatsexamen) wordt afgenomen nadat de examinandus de juristische Vorbereitungsdiens (vorbereidende juridische stage) heeft voltooid. Wanneer de betrokkene slaagt voor dit examen, verwerft hij de bekwaamheid om rechterlijke functies te vervullen of andere gereguleerde juridische beroepen uit te oefenen.

■■■■■

bovendien niet in de onmogelijkheid had verkeerd zijn jaarlijkse vakantie op te nemen in 2010.

- 4 Het door verzoeker na afwijzing van zijn bezwaar ingestelde beroep is door het Verwaltungsgericht Berlin (bestuursrechter in eerste aanleg Berlijn, Duitsland) verworpen. Van deze beslissing is verzoeker in hoger beroep gekomen.

Voornaamste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 5 Verzoeker beroept zich op artikel 7 van richtlijn 2003/88. Op grond van deze bepaling is het volgens hem niet van belang of hij al dan niet om de toekenning van vakantie heeft verzocht. Aangezien het primaire recht op vakantie niet afhangt van de gezondheidstoestand van de betrokken werknemer, dient dit eveneens te gelden voor het in de plaats daarvan tredende subsidiaire recht op compensatie voor niet opgenomen vakantie. Na beëindiging van het dienstverband bestaat evenmin het gevaar dat het recht op vakantie wordt „afgekocht”. Veeleer strekt een vervangende financiële vergoeding ertoe de werknemer de mogelijkheid te bieden ook na het einde van het dienstverband nog een betaalde rustperiode te nemen.
- 6 Verweerder voert ter bestrijding van het hoger beroep aan dat verzoeker bewust niet al zijn vakantiedagen heeft opgenomen vóór zijn uitdiensttreding, terwijl zijn gezondheidstoestand of de behoeften van de dienst hem niet hadden belet tijdig vakantie op te nemen.

Korte uiteenzetting van de motivering van de verwijzingsbeslissing

- 7 De verwijzende rechter gaat ervan uit dat verzoeker zich voor een recht op financiële compensatie voor niet-opgenomen jaarlijkse vakantie enkel kan beroepen op artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88, aangezien het in 2010 geldende nationale recht geen op verzoeker toepasselijke normatieve bepaling bevatte waarbij dat recht werd toegekend. Daar artikel 7, lid 2, van de richtlijn in zoverre niet is omgezet, dient deze bepaling rechtstreeks te worden toegepast.
- 8 Als juridisch stagiair in het kader van de voorbereidende juridische stage viel verzoeker binnen de personele werkings sfeer van richtlijn 2003/88, wat blijkt uit artikel 1, lid 3, eerste volzin, van deze richtlijn juncto artikel 2, lid 1, van richtlijn 89/391.
- 9 Verzoeker voldoet tevens aan de in artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88 uitdrukkelijk gestelde voorwaarden.
- 10 Volgens de verwijzende rechter is het evenwel onvoldoende duidelijk of het recht op financiële compensatie wegens het niet opnemen van de minimale jaarlijkse vakantie wordt ontzegd aan een werknemer die aan de uitdrukkelijk in artikel 7,

lid 2, van richtlijn 2003/88 gestelde feitelijke voorwaarden voldoet, wanneer die werknemer vóór het einde van het dienstverband niet om de toekenning van jaarlijkse vakantie met behoud van loon heeft verzocht hoewel hij daartoe de mogelijkheid had, en of dat recht daarnaast – dan wel in ieder geval – onderstelt dat de betrokken werknemer om redenen buiten zijn wil niet in staat was zijn recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon uit te oefenen vóór het einde van het dienstverband.

- 11 Het Verwaltungsgericht Berlin gaat ervan uit dat als algemeen vereiste geldt dat de werknemer om redenen buiten zijn wil niet in staat was zijn recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon uit te oefenen vóór het einde van het dienstverband. Het baseert zijn argumentatie voor dit standpunt op de rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie, waaronder de arresten van 20 januari 2009 (Schultz-Hoff e. a., C-350/06 en C-520/06, EU:C:2009:18, punten 40 e.v., 53 e.v. en 60 e.v.) en 22 november 2011 (KHS, C-214/10, EU:C:2011:761, punt 26). Ter motivering van het oordeel dat een – door het Verwaltungsgericht met het genoemde vereiste in nauw verband gebrachte – (nadere) voorwaarde geldt volgens welke de toekenning van vakantie en daardoor uiteindelijk ook het recht op financiële compensatie voor de niet-opgenomen vakantiedagen afhankelijk zijn van de indiening van een verzoek, wordt in het bestreden vonnis verwezen naar de rechtspraak van het Hof volgens welke de lidstaten mogen bepalen onder welke voorwaarden het recht op een minimumvakantie met behoud van loon kan worden uitgeoefend (zie bijvoorbeeld arresten Hof van 20 januari 2009, Schultz-Hoff e. a., C-350/06 en C-520/06, EU:C:2009:18, punt 43, en 22 november 2011, KHS, C-214/10, EU:C:2011:761).
- 12 De verwijzende rechter twijfelt evenwel of de rechtspraak van het Hof waaraan in het in eerste aanleg gewezen vonnis wordt gerefereerd, in die zin kan worden uitgelegd. De bedenkingen tegen de voor verzoeker bezwarende voorwaarden vloeien ook voort uit de rechtspraak van het Hof met betrekking tot de in casu relevante rechtsgrondslag.
- 13 In vaste rechtspraak van het Hof wordt beklemtoond dat het recht van elke werknemer op jaarlijkse vakantie met behoud van loon als een bijzonder belangrijk beginsel van sociaal recht van de Unie moet worden beschouwd (zie arrest van 20 juli 2016, Maschek, C-341/15, EU:C:2016:576, punt 25 en aldaar aangehaalde rechtspraak), dat tevens uitdrukkelijk is neergelegd in artikel 31, lid 2, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (arrest van 22 november 2011, KHS, C-214/10, EU:C:2011:761, punt 37).
- 14 Het recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon strekt ertoe de werknemer de mogelijkheid te bieden om uit te rusten en over een periode voor ontspanning en vrije tijd te beschikken (zie onder meer arrest van 20 januari 2009, Schultz-Hoff e. a., C-350/06 en C-520/06, EU:C:2009:18, punten 22 e.v. en punt 54). Daarbij zijn het recht op jaarlijkse vakantie en het recht op betaling uit hoofde daarvan twee aspecten van een en hetzelfde recht. Het vereiste van betaling van

vakantiegeld wordt gesteld om de werknemer tijdens de jaarlijkse vakantie in een situatie te brengen die qua beloning vergelijkbaar is met de situatie tijdens de gewerkte periodes (arrest van 20 januari 2009, Schultz-Hoff e. a., C-350/06 en C-520/06, EU:C:2009:18, punt 60). Wanneer het dienstverband wordt beëindigd, kan de werknemer niet langer daadwerkelijk jaarlijkse vakantie met behoud van loon nemen. Om te voorkomen dat de werknemer daardoor van dit recht, zelfs in de vorm van een financiële compensatie, verstoken blijft, bepaalt artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88 dat de werknemer recht heeft op een financiële vergoeding (arresten van 20 januari 2009, Schultz-Hoff e. a., C-350/06 en C-520/06, EU:C:2009:18, punt 56, en 20 juli 2016, Maschek, C-341/15, EU:C:2016:576, punt 26).

- 15 In dit verband wijst het Hof erop dat richtlijn 2003/88 de lidstaten niet toestaat het ontstaan van een uitdrukkelijk aan alle werknemers toegekend recht afhankelijk te stellen „van enigerlei voorwaarde” (arrest van 20 januari 2009, Schultz-Hoff e. a., C-350/06 en C-520/06, EU:C:2009:18, punt 28). Van het recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon mag dus geen restrictieve uitlegging worden gegeven die afbreuk doet aan de rechten die de werknemers aan richtlijn 2003/88 ontleen (arrest van 8 november 2012, Heimann en Toltschin, C-229/11 en C-230/11, EU:C:2012:693, punt 23).
- 16 In overeenstemming met deze beginselen stelt het Hof vast dat artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88 voor het ontstaan van het recht op een financiële vergoeding geen andere voorwaarden stelt dan dat het dienstverband is beëindigd en dat de werknemer niet de volledige jaarlijkse vakantie heeft opgenomen waarop hij bij de beëindiging van dat dienstverband recht had (arresten van 12 juni 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, punt 23, en Maschek, C-341/15, EU:C:2016:576, punt 27). Dit recht mag niet afhankelijk worden gesteld van andere voorwaarden dan die waarin de richtlijn uitdrukkelijk voorziet (arrest van 12 juni 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, punt 28).
- 17 Met de hierboven aangehaalde rechtspraak is het niet zonder meer verenigbaar dat het Verwaltungsgericht Berlin het (in het algemeen) noodzakelijk acht dat de werknemer om redenen buiten zijn wil niet in staat was zijn recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon uit te oefenen vóór het einde van het dienstverband.
- 18 De bedenkingen van de verwijzende rechter worden niet per se weggenomen door het arrest Schultz-Hoff e. a., C-350/06 en C-520/06, EU:C:2009:18. Hierbij moet om te beginnen in aanmerking worden genomen dat aan dat arrest een feitelijke constellatie ten grondslag lag waarin de werknemer – anders dan in casu – tijdens de gehele referentieperiode of een deel daarvan met ziekteverlof was en daadwerkelijk niet de mogelijkheid had om het hem door richtlijn 2003/88 toegekende recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon uit te oefenen (zie punt 55). Voorts heeft de vaststelling van het Hof in punt 61 van dat arrest, die het Verwaltungsgericht Berlin voor zijn opvatting relevant acht, betrekking op het

bedrag van de financiële vergoeding die de werkgever wegens de niet-opgenomen vakantiedagen dient te betalen.

- 19 De zienswijze van het Verwaltungsgericht Berlin vindt evenmin steun in de vaststelling in punt 43 van het arrest Schultz-Hoff e. a., C-350/06 en C-520/06, EU:C:2009:18. Dat de werknemer wiens recht op jaarlijkse vakantie met behoud loon op grond van de nationale bepalingen is tenietgegaan, daadwerkelijk de mogelijkheid moet hebben gehad om van het hem bij de richtlijn verleende recht gebruik te maken, was vereist omdat anders inbreuk zou zijn gemaakt op het aan alle werknemers toegekende sociale recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon (zie punt 45). Voor het Hof bestond in die procedure dan ook helemaal geen aanleiding om zich uit te spreken over de vraag of moet worden aangenomen dat een overeenkomstige voorwaarde in het algemeen geldt opdat een recht op financiële vergoeding op grond van artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88 passend wordt geacht, en dus ook – anders dan in het aan het Hof ter beoordeling staande geval – wanneer dit in het nadeel van de betrokken werknemer is. Aan het arrest Schultz-Hoff e. a., C-350/06 en C-520/06, EU:C:2009:18, kunnen derhalve onvoldoende argumenten worden ontleend voor een dergelijke gevolgtrekking, temeer daar deze tot gevolg zou hebben dat een argument dat geformuleerd is ten voordele van de door artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88 begunstigde werknemers, in zijn tegendeel verkeert.
- 20 Aan de twijfel van de verwijzende rechter kan ook geen einde worden gemaakt door de verwijzing naar de overweging van het Hof dat de in artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88 vervatte regel – volgens welke de in artikel 7, lid 1, van deze richtlijn bedoelde minimale jaarlijkse vakantie met behoud van loon alleen bij wijze van uitzondering door een financiële vergoeding mag worden vervangen – ertoe strekt te verhinderen dat de werkgever het recht op vakantie op oneigenlijke wijze afkoopt of dat de werknemer uit zuiver financiële overwegingen afstand doet van dat recht (zie arrest van 6 april 2006, Federatie Nederlandse Vakbeweging, C-124/05, EU:C:2006:244, punt 32). De werknemer kan louter feitelijk een dergelijk keuzerecht hebben als het voor hem te voorzien is wanneer zijn dienstverband zal eindigen en hij niettegenstaande deze wetenschap vóór zijn uitdiensttreding geen vakantie aanvraagt, maar daarna een financiële vergoeding eist. Er mag evenwel niet worden voorbijgegaan aan het feit dat de vermijding van de oneigenlijke afkoop van het recht op vakantie door de werkgever een doelstelling is die betrekking heeft op de periode vóór de beëindiging van het dienstverband en dat uit het bestaan van deze doelstelling geen ondubbelzinnige conclusies kunnen worden getrokken ten aanzien van de voorwaarden waaronder het recht van artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88 bestaat, aangezien de betrokken werknemer zich pas na de beëindiging van de arbeidsverhouding of van het dienstverband op dit recht beroept.
- 21 Ten slotte heeft ook het doel dat met het recht op minimale jaarlijkse vakantie of op een financiële compensatie daarvoor wordt nagestreefd – te weten ervoor te zorgen dat de werknemer in normale omstandigheden over een daadwerkelijke

■■■■■

rusttijd kan beschikken, zodat een doeltreffende bescherming van zijn veiligheid en gezondheid wordt gewaarborgd (zie onder meer arrest van 3 mei 2012, Neidel, C-337/10, EU:C:2012:263, punt 29 en aldaar aangehaalde rechtspraak) – niet per se tot gevolg dat het als een noodzakelijke voorwaarde voor de uitoefening van het recht van artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88 moet worden beschouwd dat de werknemer geen invloed kan uitoefenen op de omstandigheid dat de toekenning van vakantie onmogelijk wordt. Tegen een dergelijke zienswijze zou de overweging kunnen pleiten dat de vervangende financiële vergoeding er in beginsel eveneens toe strekt de werknemer de mogelijkheid te bieden om na de beëindiging van zijn dienstverband een betaalde rustperiode te nemen alvorens een nieuwe arbeidsovereenkomst aan te gaan (zie conclusie van advocaat-generaal Tizzano, BECTU, C-173/99, EU:C:2001:81, punt 38, alsook conclusies van advocaat-generaal Trstenjak, Schultz-Hoff, C-350/06, EU:C:2008:37, punt 71, en KHS, C-214/10, EU:C:2011:465, punt 67).

- 22 De verwijzende rechter is van oordeel dat er ook bezwaren kleven aan de voorts door het Verwaltungsgericht Berlin gehuldigde opvatting dat er niets op tegen is de toekenning van vakantie afhankelijk te stellen van een daartoe strekkend verzoek. Het Hof heeft in het arrest van 12 juni 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, punten 27 e.v., erop gewezen dat het recht van artikel 7, lid 2, van richtlijn 2003/88 niet van andere voorwaarden afhankelijk mag worden gesteld dan die waarin deze richtlijn uitdrukkelijk voorziet, en uiteengezet dat het recht op een vergoeding rechtstreeks bij die richtlijn wordt verleend, zonder dat de betrokken werknemer daarvoor iets hoeft te ondernemen of vooraf een daartoe strekkend verzoek hoeft in te dienen. In aanmerking dient evenwel te worden genomen dat in de aangehaalde beslissing niet uitdrukkelijk aandacht is besteed aan het thans in het geding zijnde vereiste dat aan de toekenning van jaarlijkse vakantie een daartoe strekkend verzoek is voorafgegaan.
- 23 Het valt evenwel niet zonder meer in te zien dat dit vereiste, dat in eerste aanleg werd geacht in overeenstemming met richtlijn 2003/88 te zijn, afbreuk doet aan de doeltreffende uitvoering van het relevante Unierecht. Een verplichting om een verzoek in te dienen vormt waarschijnlijk geen buitensporige beperking voor de werknemer en staat evenmin feitelijk in de weg aan de verlangde toekenning van vakantie. Het blijkt ook niet dat een verzoek om toekenning van vakantie een blote formaliteit vormt en dus overbodig is omdat dit verzoek hoe dan ook wordt ingewilligd. Veeleer stelt een vakantieaanvraag de werkgever in staat om de vakantie wensen van de aanvrager in overeenstemming te brengen met die van de overige werknemers en met de behoeften van de dienst. Werd een dergelijke aanvraag niet vereist, dan zou de werkgever de werknemers uiteindelijk noodgedwongen op eigen initiatief vakantie moeten toekennen die zij op de door hem bepaalde data dienen op te nemen, wat uit het oogpunt van de duur van het afzonderlijke tijdvak en de periode waarin de vakantie dient te worden genomen, mogelijk zelfs in strijd zou zijn met de belangen van de individuele werknemers. Bovendien zou aldus het doel de werknemers zelfgekozen tijd voor rust en ontspanning te gunnen, dat eveneens met richtlijn 2003/88 wordt nagestreefd, niet

in dezelfde mate worden bereikt als wanneer vakantie op aanvraag wordt toegekend.